

lingen angår, er der tilstræbt en ensartethed, som forlæggene ikke har, og dermed kan brugerne kun være tjent. Med nærmere forklarede begrænsninger er teksten gengivet ord- og bogstavret. Man kan spørge om det er umagen værd nogle tusinde gange at skelne mellem seks–syv forskellige stavemåder for »byg-sel«, og i betragtning af det meget begrænsede ordforråd i matriklerne ville filologien næppe have lidt større tab ved, at bogstavretheden blev begrænset til navne og stednavne. Men det er naturligvis altid et problem, hvorvidt og i hvor høj grad man skal normalisere og dermed berøve brugeren glæden ved at stå over for den karske tekst. I et land med flere skriftsprog kan det måske rejse større problemer end det løser, hvad man erindres om i indledningen, som forekommer i to sproglige versioner. Helle for den, der forstås umiddelbart af de norskes naboer!

Når udgaven fortjener at bemærkes af andre end de potentielle brugere, skyldes det også det mere tekniske. For få år siden ville man ikke have syntes, at en bog trykt med formindsket maskinskrift i off-set var en rigtig bog. Men de stigende priser på traditionelle trykkeformer gør imidlertid, at man efterhånden kommer til at affinde sig med ny former. Ingen synes vel, at det maskinskrevne satsbillede er kønt, uanset hvor nydelige typerne, som her, kan være. Variabel længde for de enkelte bogstaver er et fremskridt, men der er alligevel for meget luft imellem, til at læseligheden kan måle sig med bogtryk. Endelig er der den højre margin, som normalt må blive som den kan, hvis opsætningen ikke skal blive for tidkrævende. Til en opgave som den foreliggende betyder disse ting imidlertid mindre, da man ikke læser teksten ud i én køre, og klummen desuden rummer en masse luft. Den lige højre margin får man desuden forærende af kolonner ved linieslut. Teknisk demonstrerer udgaven en bogform (herhjemme anvendt af Erhvervsarkivet), som skulle have gode muligheder for at blive accepteret til tabelprægede kildeudgaver, arkivregistraturer og lignende, hvor nytten går forud for skønheden. Hvem sagde Christian 5's matrikel?

Jørgen H. Andersen

Danmarks rikdom til skue

DANMARK. HISTORISK BILLEDBOG I–IV. *Udgivet af Dansk Historisk Fællesforening under redaktion af Jørgen Paulsen (billeder) og Erik Kjersgaard (tekst). Forfattere: P. V. Glob og Erik Kjersgaard (bind I), Svend Ellehøj og Finn Askgaard (II), Johan Hvidtfeldt (III), Kristian Hvidt og Ole Karup Pedersen (IV). Hillerød 1969–71. Indb. og i kasette. Særpris 165 kr. – leveres og i 4 månedlige rater.*

Disse fire bind »historisk billedbog« kan imponere og glæde en på samme tid og på mange måter. Danmarks rikdom av historisk billedstoff er her lagt frem

i et omhyggelig utvalg, som spenner over mere enn 12.000 år, fra »Det nyfødte land efter istiden« til »Ungdomsoprør og Frøstruplejr« og »Den nye Lillebæltsbro, indviet 21. oktober 1970«. I en alminnelig historikers øyne virker alle de 500 valgte bilder gode i seg selv og godt gjengitt, bortsett fra at farvene mangler, av selvklare økonomiske grunner. Den redaksjonelle presentasjon tar i like grad hensyn til billedene selv som til det store publikum verket vender seg mot. Vanlige normer for oppsetning følges i regelen, men brytes når billedets egenart krever det, eller når det kan øke illustrasjonsverdien, som når hovedbilledet på høyre side av oppslaget blir supplert med mindre bilder på venstre side, der ellers en sammenhengende tekst råder grunnen alene. Denne tekst kan sette billedene inn i en historisk situasjon eller prosess, men den er ikke en billedtekst i og for seg. Billedtekstene er formet særskilt og i to utgaver: én utførlig med opplysninger om proveniens m. v. i en billedfortegnelse bak i hvert bind, og én ved eller under selve bildet, som knapt og klart angir hva eller hvem det forestiller. Man kan i dette verk blade fra bilde til bilde og ta direkte kontakt med hvert enkelt av dem uten forstyrrelser eller forklaringer av noen art. Men man kan også lese billedboken som en fire binds illustrert Danmarks-historie, hvert bind med hundre små kapitler.

Det innbyrdes forhold mellom disse kapitler er ikke av samme art i hvert bind eller halvbind, og det er heller ikke forholdet mellom tekst og bilder i hvert oppslag.

I den første, arkeologiske del av bind I er den nære sammenheng mellom tekst og bilde en selvfølge, fordi arkeologens materiale jo nettopp er materielle fortidslevninger av den art som blir avbildet. Men det er meget langt fra at P. V. Glob gir oss en rekke arkeologiske funnbeskrivelser. Det er de kulturhistoriske interessante trekk ved de avbildede funn han fremhever, og gjennom dem føyer hans halvhundre småkapitler seg sammen som perler på en snor til en meget nær sammenhengende dansk kulturhistorie i »forhistorisk« tid. Det er blitt mulig ikke bare fordi billedutvalget er representativt, og heller ikke bare fordi Glob trekker inn annet materiale i tillegg, nevnt og unevnt, men også fordi han i høyere grad enn mange arkeologer tolker materialet historisk, som vitnesbyrd om menneskers liv i samfunn gjennom tidene.

En tilnærmet sammenhengende dekning av hovedpunktene i utviklingen blir vanskeligere i senere tidsrom, allerede fordi billedboken jo ikke i synderlig grad kan gjengi de skriftlige kilder som er hovedmaterialet i »historisk« tid. Men der-til kommer at billedmaterialet lenge samler seg om toppene i samfunnet og etter hvert mest om enkeltpersoner og deres byggverker. Det endrer seg først avgjørende i den nyeste tid, da også massene gjør seg gjeldende i billedstoffet, bl. a. takket være fotograferingen. I bind IV av billedboken, som gjelder tiden etter 1864, blir materialet stadig bedre skikket til å bære en sammenhengende historiefremstilling. Spesielt interessant og lærerik for mange er »samtidshistorikeren« Ole Karup Pedersens tekst om den nyeste tid, fra 1920 til 1970. I de eldre perioder står Johan Hvidtfeldts bind III i særklasse; hans prøvede mesterskap

i å legge faglig innsikt frem i folkelig form fornekter seg ikke, selv om han i sitt tidsrom 1750–1864 for en del går ut over sine gamle enemerker. Men Hvidtfeldts ypperlige tekst har i mange oppslag bare en helt nødtørftig forbindelse med billedene.

Den intimeste sammenheng mellom bilder og tekst er naturlig nok å finne i tekstredaktøren Erik Kjersgaards forfatterbidrag, som gjelder middelalderen i bind I. De fleste av hans tekster er – eller rommer – billedkommentarer, og fine, stundom beåndede kommentarer. Men det er kommentarer som ikke bare søker å trenge inn i den avbildede tings eiendommelighet, men også ut i dens miljø og til de historiske perspektiver det åpner. Et meget vidt perspektiv åpner Kjersgaard i forbindelse med et av de meget få motiver fra bøndenes forhold som finnes i billedbokens behandling av tiden mellom 800 og 1750 – i halvbindet om middelalderen er bondemotivet såpass enestående at oppslaget likefrem har fått titelen »Bønderne«. »Det er sagt«, begynner kommentaren til en bibelsk pløyescene, »at Danmarks historie i bred almindelighed snarere er overklassens historie end folkets. Man kan efter bedste evne søge at rette op på denne skævhed, men det er svært. Underklassen skrev ingenting. Hvad de gjorde og sagde, ved vi kun fra det, der blev sagt og skrevet om dem af andre – af overklassen«.

Dette historikerutsagn røber en negativ side ved det redaksjonelle program som er fulgt i billedbokens behandling av dansk historie i eldre tid. Det er riktig nok at bøndene – den tids underklasse – ingenting skrev. Men hva skrev overklassen om dem? Hva skrev konger, bisper, riksråder og andre godseiere om bøndenes plikter og ytelser i sine jordebøker og sine lover? Det sier tekstene i billedboken lite om, enda det lett kunna ha kommet inn i tilknytning til bilder av herrene og deres prakt – like lett som det citerte historikerutsagn av verkets tekstredaktør.

Danmark var et rikt land så lenge jord var den viktigste rikdomskilde. Det står klart ikke minst for en historiker fra et land som under disse forhold ble meget fattig, til slutt så fattig at det ikke kunne være et »konningerige for sig«. Det er megen historisk realisme i et redaksjonsprogram som stiller Danmarks rikdom til skue, og som konsentrerer seg om rikdommens produkt og dens vokter, staten, i så høy grad som billedboken gjør. Men full historisk realisme blir det ikke når man i tilsvarende grad forsømmer det store flertall av folket som skapte denne rikdom – de danske bønder som ble underklasse. Også dette står spesielt klart for en historiker fra Norge, hvor bøndene ikke ble underklasse.

Men det er også min eneste anke mot et verk som på alle andre punkter imponerer meg og vil bli til varig glede.

Andreas Holmsen